

Mgr. Jan Krása, Ph.D.

Vývojová psychologie 4 Teorie mysli

Raný vývoj (vymezení fází dle Vágnerové, 2012)

- Prenatální
- Novorozenecké (do 1 měsíce)
- Kojenecké (do 1 roku)
- **Batolecí (do 3 let)**
- Předškolní období (3-6)
- Školní věk – mladší, střední, starší
- Dospívání (adolescence)
- Dospělost – mladší (20-40), střední (40-50), starší (50-60)
- Stáří – rané (60-75), pravé (75 a více)

BATOLECÍ OBDOBÍ (1-3)

Dle Eriksona v tomto věku dítě nachází **autonomii x studu**.

Batole se chce (potřebuje) prosadit, potřebuje potvrzení svých kompetencí a potřebuje zjistit svoje limity.

Tento úkol může být zablokován nedostatkem důvěry (z minulého období), nemocí či nevhodnou výchovou.

Motorický vývoj

Dítě se postupně zdokonaluje. Míží baculatost. Zlepšuje se koordinace pohybů:

- umí kopnout do míče, ke konci období i hodit míčem na cíl a chytit míč
- chodit po špičkách
- chvíli stát na jedné noze
- do schodů střídat nohy
- (neumí stojku, svíčku, neumí se rozhoupat na houpačce)

Ovládání motoriky umožňuje větší samostatnost při uspokojování potřeb (stimulace, seberegulace...).

Potřeba aktivity je u batolat velká (schopnost opakovat aktivity nevyčerpatelná!) – srov. zákaz pohybu batoletu nebo zákazy a narušování her.

Motorický vývoj

Vyvíjí se ovládání kosterního svalstva a svěračů.

Dle Vágnerové (2012, s. 121) jsou významné 2 druhy pohybu:

- Retence – tj. udržení něčeho, setrvání někde.
- Eliminace tj. tendence pustit, zahodit, opustit to, co už nechce nebo kde už nechce být.

Nejprve je jich obou dosahováno svalovou aktivitou, později i symbolicky. Freud nazval toto období **anální fází**.

Dítě získá velmi zřejmou (seberegulační, sociální, praktickou) výhodu, naučí-li se ovládat vylučování.

Značná soc. hodnota ovládání vyměšování může vést rodiče k tomu, že budou nutit dítě k nácviku předčasně.

Emoční vývoj

Objevují se vztahové emoce: radost z kontaktu, žárlivost, soucit, projevy lítosti, smutku, napětí

Sebehodnotící emoce – hrdost, pýcha

Pocity **studu** jako reakce na nesplnění očekávání druhých (*viz Erikson – konflikt autonomie proti studu a pochybám*)

Nově se objevují afekty **hněvu a vzteku** – často velmi silné intenzity (v tomto věku běžné a vývojově opodstatněné).

Batole se dokáže na něco těšit.

Umí reflektovat a snaží se regulovat svoje emoce: „trochu jsem se vztekal, ale jen chvíli.“

Ve školce (mezi 4.-5. rokem zvládne tuto zátěž většina dětí) se dítě učí navazovat a udržovat soc. vztahy s vrstevníky.

Rozvoj osobnosti

- v 18. měsíci se pozná v zrcadle
- kolem 2 let – negativistické období
- z on na já

Pokusy o separaci a samostatné chování (individuaci).

zároveň přetrvává **potřeba jistoty a bezpečí.**

vynucená separace (hospitalizace, týdenní jesle...) je v tomto období velmi zatěžující (i v řádu dní; *J. Bowlby: fáze protestu – zoufalství – odpoutání od světa*)

„Období vzdoru“

(několik měsíců mezi 2,5 – 3,5 roku)

velmi omezená schopnost kooperace

- aktivní odpor, vlastní nároky („ne“, „já sám“...)
 - nechut' dělit se (o hračky apod.)
 - při nevhodné kombinaci s temperamentem je obvyklé fyzické napadání ostatních dětí, ba i rodičů
- nic z výše jmenovaného není v batolecím věku známkou patologie nebo nevychovanosti, ale nemělo by být ani začátkem nevychování
- emočně nabitě konflikty přispívají k dětskému pochopení sebe, lidí a sociálního světa
 - „testování stability“ rodičů slouží i k jejich prověření – rodič rozčilený, trestající apod. není stabilní

Kognitivní vývoj

Motorická autonomie souvisí s kognitivní autonomií.

Batolata jsou zvědavá – ráda se učí (nejprve hlavně nápodobou, později i verbálně – srov. mycí houby, jak pije vodu).

V tomto období hlavně rozvoj řeči.

Pochopení pravidel, která se učí **verbálně**, umožňuje emancipaci dítěte – jeden z důvodů lpění na pravidlech, stereotypch a rituálech (=jistota).

Kognitivní vývoj - hra

Hra s tvary: od největšího po nejmenší a naopak; správný tvar do správného otvoru atd.

Hra s kostkami: schopnost stavět na sebe i vedle sebe; schopnost stavět tvary=schopnost napodobovat vizuálně (ke konci období snaha kreslit).

Dítě je schopno symbolizace: Ve hře se kostka/předmět stává zvířetem, člověkem, potravou atd. Dítě však fantazíruje i kontext. Pokud si dítě umí hrát na „jako...“, značí to rozvoj symbolického myšlení.

Přechod od hry samostatné ke hře kooperativní.

Už batole dokáže pochopit, že někdo něco dělá „jako...“ čili „z legrace“ (Racoczy et al., 2004).

Kognitivní vývoj

Kuene (1946) nechal děti vybírat ze tří různě velkých černých čtverců. Odměňoval výběr toho největšího. Když dal dětem sérii tří dalších čtverců, z nichž ale byl ten původní v řadě nejmenším, batolata vybírala jej. Děti předškolní již vybíraly ten největší (rozdíl mezi měsícem a cedulí k měsíci – další vývoj konceptuálního systému).

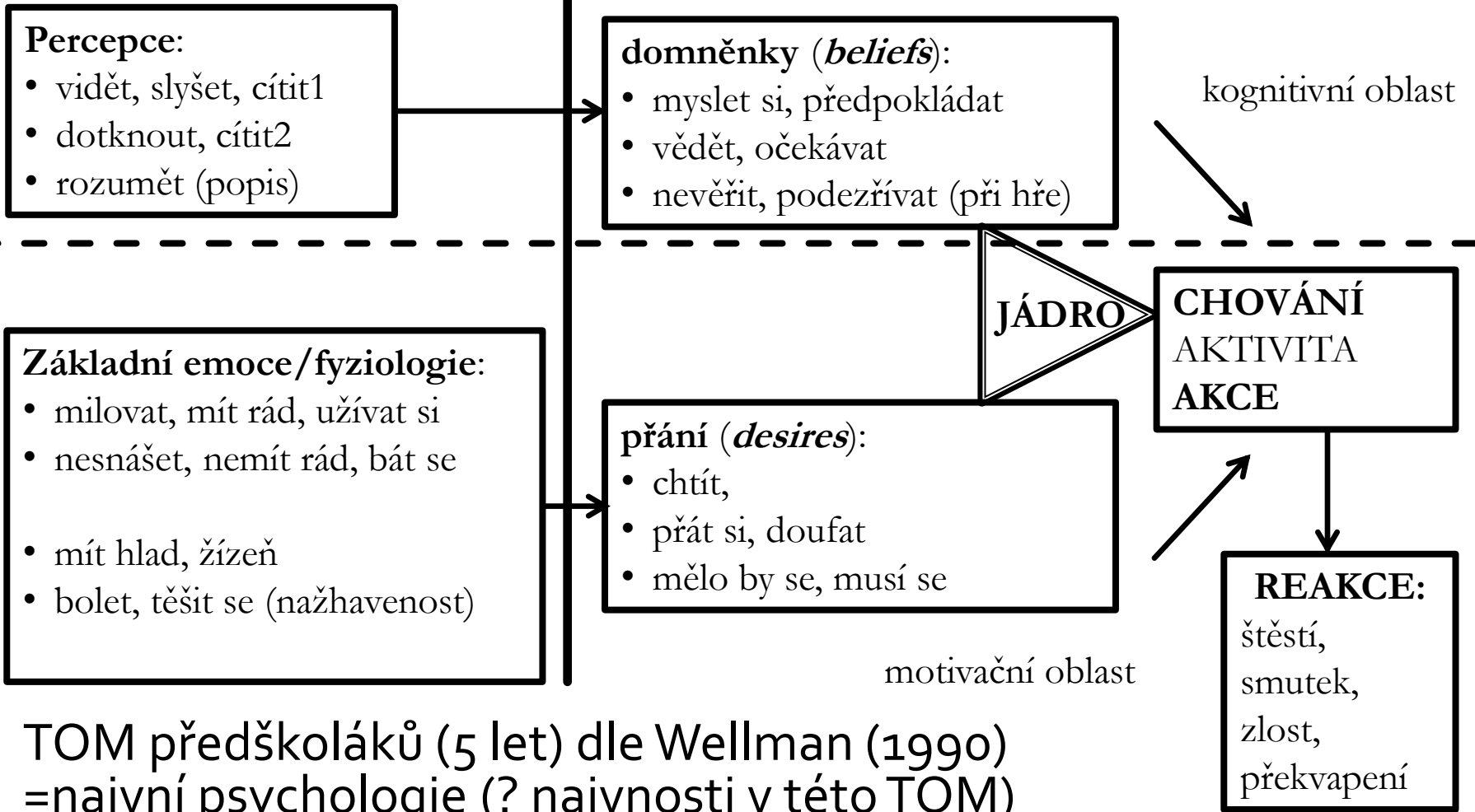
Teorie mysli (mentalizace, *theory of mind* = TOM)

Mezi 2. a 5. rokem si děti vybudují svoji naivní psychologii = **teorii mysli**. Ta obsahuje modely toho:

- jak mysl funguje
- jak ovlivňuje chování
- co obsahuje
- aj.

Teorie mysli je kognit. schéma a obsahuje hlavně tyto konstrukty: **přání, domněnka, vnímání a emoce.**

Teorie mysli

TOM předškoláků (5 let) dle Wellman (1990)
=naivní psychologie (? naivnosti v této TOM)

Vývoj TOM (Wellman, Gopnik ad.)

1. pochopení vztahu *přání-akce*

Již 2 letí, ačkoli si sami raději hrají s autíčky než s panenkami, odhadnou, že postava v příběhu si bude hrát s panenkami, když má radši panenky.

Vývoj TOM (Wellman, Gopnik ad.)

2. pochopení vztahu *domněnka-akce*

2letí, ač příběh říká, že postava Sam myslí, že ztracený pes je u dveří, ačkoli oni ví, že pes je v garáži, si myslí, že Sam bude psa hledat v garáži.

3letí už si myslí, že Sam bude psa hledat u vchodu, bez ohledu na to, co sami znají.

Vývoj TOM (Wellman, Gopnik ad.)

Role tzv. problému chybného přesvědčení (*false-believe task* - Wimmer, Perner, 1983):

<https://www.youtube.com/watch?v=RUpXZksAMPw>

Experiment: Dítěti je ukázána krabička od bonbónů. Co v ní je? – Bonbóny. Nikoli: tužky. Co si bude myslet další dítě? **3-4**letí již vědí. (!)

Mezikulturní studie ukázala, že děti mezi 3. a 5. zvyšují úspěšnost ve F-B-task v Kanadě, Indii, Peru, Thajsku a na Samoy (14% - 85%).

Modul teorie mysli (TOMM) & autismus

1. TOMM je vrožený (Baron-Cohen, 1995; Leslie, 2000):
důkazy ze zobrazovacích metod, od autistických dětí (ty mají výrazné potíže s F-B-task): chybějící mozkové tkáně (v amygdale, v hipokampu)
2. TOMM je naučený (Jenkins & Astington, 1996):
předškoláci, kteří mají sourozence (nejlépe starší a opačného pohlaví), lépe skórují ve F-B-task.

Platí asi kompromisní teorie modularizace (Karmiloff-Smith, 1992)

Úspěch ve F-B-task koreluje se schopností pracovat se dvěma protichůdnými informacemi. Jde o schopnost utlumit relativně autonomní proces v uvažování.

Teorie mysli

Krom toho, že rozumí *desire-belief=action* modelu, 3leté děti znají i jiné obsahy mysli jako: **sny** a **vzpomínky**.

Chápu, že tyto „stavy“ patří živým a nikoli neživým objektům. (ačkoli v rozlišování toho, co je živé a co neživé, se mohou od dospělých zásadně lišit)

Diskuze

Děkuji za pozornost